

Kazimierz Zawada

profesor doktor habilitowany nauk prawnych, sędzia Sądu Najwyższego
w Izbie Cywilnej w stanie spoczynku

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0455-5882>

Nieprzemyślana nowelizacja Kodeksu cywilnego (art. 24 § 1 i art. 448)

Słowa kluczowe: *zadośćuczynienie pieniężne, odpowiednia suma na wskazany cel społeczny*

Ustawą z 28.07.2023 r.¹ wprowadzono do Kodeksu cywilnego² zmiany m.in. w przepisach odnoszących się do ochrony dóbr osobistych i majątkowych środków naprawienia szkody niemajątkowej (art. 24 § 1 i art. 448). W związku z ochroną dóbr osobistych dokonano także zmiany art. 480; wykluczono możliwość wykonania zastępczego w odniesieniu do oświadczenia odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie w związku z naruszeniem dóbr osobistych.

Stanowi okoliczność godną bacznej uwagi, że rządowy projekt ustawy nowelizującej wniesiony do Sejmu³ nie przewidywał zmian w wymienionych przepisach. Jego celem była nowelizacja Kodeksu cywilnego w zakresie kilku przepisów prawa spadkowego: art. 928 (niegodność dziedziczenia), art. 934 (dziedziczenie ustawowe dziadków i ich zstępnych), art. 1015 (termin do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku), art. 1019 (uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku). Wprowadzanie nieprzygotowanych dobrze na etapie projektu ustawy nowelizującej zmian do obowiązujących regulacji stanowi niewątpliwie bardzo złą praktykę. Szkodzi jakości tworzonego prawa. Wskazane wyżej zmiany w przepisach odnoszących się do ochrony dóbr osobistych i majątkowych środków naprawienia szkody niemajątkowej są – jak wynika z poniższych uwag – tego potwierdzeniem.

W odniesieniu do art. 448 zmiany polegały na tym, że jego dotychczasową treść – po wyłączeniu z niej ostatniego zdania i zastąpieniu spójnika „lub” spójnikiem „albo” – oznaczono jako § 1. W rezultacie art. 448 § 1 brzmi:

¹ Ustawa z 28.07.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1615).

² Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2026 r. poz. 795 ze zm.) – powołane w artykule bez oznaczenia przepisy są regulacjami Kodeksu cywilnego.

³ Zob. Sejm IX kadencji, druk nr 2977 z 20.01.2023 r. i druk nr 3028 z 10.05.2023 r.

„W razie naruszenia dobra osobistego sąd może przyznać temu, czyje dobro osobiste zostało naruszone, odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę **albo** zasądzić odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez niego cel społeczny, niezależnie od innych środków potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia”.

Ponadto w art. 448 dodano § 2 i 3.

Artykuł 448 § 2 stanowi:

„W przypadkach określonych w art. 445 § 1 i 2 oraz art. 446² ten, czyje dobro osobiste zostało naruszone, może obok zadośćuczynienia pieniężnego żądać zasądzenia odpowiedniej sumy na wskazany przez niego cel społeczny”.

Pierwszy z wymienionych w art. 448 § 2 przepisów (art. 445 § 1 i 2) przewiduje, że:

„§ 1. W wypadkach przewidzianych w artykule poprzedzającym sąd może przyznać poszkodowanemu odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę.

§ 2. Przepis powyższy stosuje się również w wypadku pozbawienia wolności oraz w wypadku skłonienia za pomocą podstępów, gwałtu lub nadużycia stosunku zależności do poddania się czynowi nierządnemu”.

Drugi z wymienionych w art. 448 § 2 przepisów (art. 446²) stanowi, że:

„W razie ciężkiego i trwałego uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia, skutkującego niemożnością nawiązania lub kontynuowania więzi rodzinnej, sąd może przyznać najbliższym członkom rodziny poszkodowanego odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę”.

Artykuł 448 § 3 brzmi zaś:

„Do roszczeń, o których mowa w § 1 i 2, przepis art. 445 § 3 stosuje się”.

Jest to przepis o treści odpowiadającej ostatniemu zdaniu dawnego art. 448, z modyfikacją wywołaną potrzebą dostosowania do § 1 i 2.

Zmiana w art. 24 § 1 dotyczy zdania trzeciego i tak samo jak w art. 448 § 1 ogranicza się do zastąpienia spójnika „lub” spójnikiem „albo”. Po tej zmianie art. 24 § 1 ma treść następującą:

„Ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Na zasadach przewidzianych w Kodeksie może on również żądać zadośćuczynienia pieniężnego **albo** zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny”.

Jak widać, wszystkie dokonane zmiany dotyczą relacji między dochodzeniem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę przez pokrzywdzonego na swoją rzecz a żądaniem przez pokrzywdzonego zapłaty odpowiedniej sumy na wskazany przez niego cel społeczny, gdy w danym stanie faktycznym spełnione są przesłanki obu tych roszczeń. Z tym że w art. 448 § 2 zarazem dopuszczono samą, nieprzewidzianą w art. 445 § 1 i 2 ani w art. 446² – inaczej niż w art. 448 § 1 – możliwość żądania przez pokrzywdzonego w przypadkach objętych tymi przepisami nie tylko zadośćuczynienia pieniężnego na swoją rzecz, ale i zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny.

W art. 24 § 1, zastępując w ostatnim zdaniu „lub” spójnikiem „albo” i w konsekwencji stanowiąc, że na zasadach przewidzianych w Kodeksie można żądać zadośćuczynienia pieniężnego **albo** zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny, dano wyraz zasadzie, że można dochodzić alternatywnie tylko jednego z tych roszczeń. Zasadzie tej dano też w ten sam sposób wyraz w art. 448 § 1. Artykuł 448 § 2 zaś – stanowiąc, że w przypadkach określonych w art. 445 § 1 i 2 oraz art. 446² ten, czyje dobro osobiste zostało naruszone, może żądać **obok** zadośćuczynienia pieniężnego zasądzenia odpowiedniej sumy na wskazany cel społeczny – wprowadza wyjątek od tej zasady, w odniesieniu do tych przypadków, na rzecz możliwości kumulatywnego dochodzenia w nich obu roszczeń.

W rezultacie w obecnym stanie prawnym możliwość przyznania zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę pokrzywdzonemu i zasądzenia zapłaty odpowiedniej sumy na wskazany przez pokrzywdzonego cel społeczny istnieje w przypadkach objętych art. 448 § 1 (wynika to już z samego tego przepisu) oraz w przypadkach objętych art. 445 § 1 i 2 oraz art. 446² (wynika to z art. 448 § 2).

Natomiast w przypadkach objętych art. 446 § 4, stanowiącym wzorem art. 166 Kodeksu zobowiązań⁴, że: „Sąd może (...) przyznać najbliższym członkom rodziny zmarłego odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę”, może być przyznane tylko to zadośćuczynienie. Do dochodzenia zapłaty odpowiedniej sumy na wskazany cel społeczny nie ma w tych przypadkach podstaw zarówno wobec braku stosownego zastrzeżenia w przytoczonym przepisie, jak i braku odesłania do niego w art. 448 § 2.

W przypadkach objętych art. 448 § 1 stosuje się niewątpliwie wyrażona w art. 24 § 1 *in fine*, jak i w samym art. 448 § 1 zasada, że można dochodzić jedynie alternatywnie: zadośćuczynienia albo zapłaty odpowiedniej sumy na wskazany cel społeczny. W przypadkach zaś objętych art. 445 § 1 i 2 oraz art. 446² z brzmienia art. 448 § 2 wynika, że w drodze wyjątku od tej zasady oba te środki mogą być realizowane kumulatywnie⁵; zwrot „obok” mógłby nawet sugerować, że zapłaty odpowiedniej sumy na wskazany cel społeczny można dochodzić tylko o tyle, o ile jednocześnie dochodzi się zadośćuczynienia⁶.

Występujące w tym stanie prawnym rozróżnienie roszczenia o zadośćuczynienie pieniężne na rzecz pokrzywdzonego i roszczenia o zapłatę odpowiedniej sumy na wskazany przez pokrzywdzonego cel społeczny nie było znane Kodeksowi zobowiązań. W Kodeksie zobowiązań pojęcie zadośćuczynienia za doznaną krzywdę obejmowało zarówno sumę

⁴ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.10.1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz.U. Nr 82, poz. 598 ze zm.) – dalej k.z.

⁵ Tak w wielu wypowiedziach piśmiennictwa, zob. m.in.: Z. Radwański, A. Olejniczak, J. Grykiel, *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 2024, s. 290; E. Bagińska [w:] *Zobowiązania*, t. II, *Część ogólna. Komentarz*, red. P. Machnikowski, Legalis 2024, komentarz do art. 448, nb 22; P. Sobolewski [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. W. Borysiak, Legalis 2026, komentarz do art. 448, pkt 17; T. Nowakowski, K. Szpyt, *O nowelizacji Kodeksu cywilnego w zakresie ochrony dóbr osobistych – uwagi krytyczne*, „Przegląd Sądowy” 2025/7–8, s. 137, 139, 143.

⁶ Za możliwością dochodzenia zapłaty odpowiedniej sumy na wskazany cel społeczny o tyle tylko, o ile jednocześnie dochodzi się zadośćuczynienia, opowiadają się: R. Strugała [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2025, komentarz do art. 445, nb 2, art. 448, nb 4; P. Zielonka, *Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę (art. 445 § 1, art. 446 § 4 oraz art. 446² KC)*, Legalis 2026, rozdz. II, § 5, s. 22.

przyznaną pokrzywdzonemu, jak i sumę przyznaną wskazanej przez pokrzywdzonego instytucji. Roszczenie o zadośćuczynienie, mające skompensować doznaną krzywdę, mogło więc przybrać we wszystkich tych przypadkach, w których było dopuszczalne (art. 157 § 3 k.z.), postać żądania zapłaty odpowiedniej sumy alternatywnie: pokrzywdzonemu lub wskazanej przez niego instytucji (art. 165 § 1 i art. 166 k.z.). Ten stan uległ zmianie z wejściem w życie Kodeksu cywilnego. Pojęcie zadośćuczynienia zostało ograniczone w art. 445 § 1 i 2 k.c. do sumy wypłacanej poszkodowanemu. Roszczenie zaś o zapłatę odpowiedniej sumy na rzecz Polskiego Czerwonego Krzyża, które poszkodowanemu przyznawał art. 448 w pierwotnym brzmieniu, stanowiło odrębne roszczenie w stosunku do roszczenia o zadośćuczynienie i mogło być, ze względu na funkcję penalną przypisywaną mu głównie ze względu na uzależnienie od umyślnego naruszenia dóbr osobistych, realizowane – według poglądu większościowego – kumulatywnie z roszczeniem o zadośćuczynienie⁷. W 1996 r. art. 448 zmieniono⁸, nadając mu to brzmienie, w którym obowiązywał on do przedstawionej wyżej zmiany dokonanej ustawą z 23.07.2023 r. Zmieniając art. 448 w 1996 i 2023 r., zachowano ograniczenie pojęcia zadośćuczynienia do sumy przyznawanej pokrzywdzonemu i podtrzymano odrębność w stosunku do roszczenia o zadośćuczynienie także – podobnie jak uprzednio roszczenia o zapłatę odpowiedniej sumy na rzecz Polskiego Czerwonego Krzyża – roszczenia o zapłatę odpowiedniej sumy na wskazany cel społeczny.

Jednakże obecnie, wobec tego, że w żadnym ze wskazanych wyżej przypadków (art. 448 § 1 oraz art. 448 § 2 w związku z art. 445 § 1 i 2 i art. 446²) przesłanką odpowiedzialności uzasadniającej zasądzenie odpowiedniej sumy na wskazany cel społeczny nie jest – inaczej niż to miało miejsce w sytuacjach objętych art. 448 w pierwotnym brzmieniu – wina umyślna ani nawet rażące niedbalstwo, nie ma w tych przypadkach podstaw do przypisywania zasądzeniu odpowiedniej sumy na wskazany cel społeczny funkcji głównie represyjnej. W przypadkach tych zasadniczą funkcją przyznania odpowiedniej sumy na wskazany cel społeczny, tak jak przyznania odpowiedniej sumy tytułem zadośćuczynienia samemu pokrzywdzonemu, jest kompensata doznanej krzywdy. Kompensata ta w obu tych przypadkach jest, jak powszechnie wiadomo, niedoskonała ze swej istoty i następuje tylko w przybliżeniu. W razie zapłaty odpowiedniej sumy do rąk pokrzywdzonego wyraża się satysfakcją, jaką pokrzywdzonemu daje możliwość dysponowania pieniędzmi otrzymanymi od osoby odpowiedzialnej. W razie zaś zapłaty odpowiedniej sumy na wskazany cel społeczny – aktualnej, gdy pozwany nie chce narażać się na zarzuty i niedogodności związane z dochodzeniem zadośćuczynienia dla siebie – wyraża się satysfakcją, jaką pokrzywdzonemu

⁷ Zob.: uchwałę SN z 8.12.1973 r., III CZP 37/73, OSNC 1974/9, poz. 145; A. Szpunar, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Bydgoszcz 1999, s. 203–204; B. Kordasiewicz, *Jednostka wobec środków masowego przekazu*, Wrocław 1991, s. 137–140; A. Mączyński, *Zadośćuczynienie pieniężne za krzywdę spowodowaną naruszeniem dobra osobistego. Geneza, charakterystyka i ocena obowiązującej regulacji* [w:] *Odpowiedzialność cywilna*, red. M. Pyziak-Szafnicka, Kraków 2004, s. 131, 245; J. Matys, *Model zadośćuczynienia pieniężnego z tytułu szkody niemajątkowej w kodeksie cywilnym*, Warszawa 2010, s. 56–58.

⁸ Ustawą z 23.08.1996 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 114, poz. 542), która weszła w życie 28.12.1996 r.

daje przejawiająca się w obowiązku zapłaty tej sumy reakcja systemu prawnego na wyrządzoną mu krzywdę.

Wina sprawcy, jej nasilenie, może mieć wpływ na wysokość sumy przyznanego zadośćuczynienia lub sumy zasądzonej na wskazany cel społeczny tylko wtedy, gdy zwiększa rozmiar krzywdy⁹. Także więc w takim przypadku zachowany jest związek między wysokością tej sumy a rozmiarem krzywdy, tym samym ani funkcja zadośćuczynienia, ani funkcja zapłaty na wskazany cel społeczny nie ulegają tu zmianie z kompensacyjnej na nabierającą cech represyjnych, jak się niekiedy przyjmuje¹⁰.

Tożsamość funkcji kompensacyjnej zadośćuczynienia dla pokrzywdzonego i zapłaty odpowiedniej sumy na wskazany cel społeczny przemawia – wbrew stanowisku zajętemu w uchwale Sądu Najwyższego (7) z 9.09.2008 r., III CZP 31/08¹¹ – jednoznacznie za tym, aby w razie zbiegu roszczenia o zadośćuczynienie i roszczenia o zapłatę na wskazany cel społeczny można było korzystać tylko alternatywnie z jednego z tych roszczeń¹². Zasądzenie odpowiedniej kwoty na wskazany cel społeczny, obok mającego stanowić naprawienie całej doznanej krzywdy zadośćuczynienia na rzecz pokrzywdzonego, stanowiłoby w istocie środek represji stosowany bez bliżej określonych przesłanek.

Zasadniczym zadaniem odpowiedzialności odszkodowawczej w ujęciu prawa cywilnego jest wyrównanie szkody¹³, a nie karanie sprawcy. Dotyczy to naprawienia szkody zarówno majątkowej, jak i niemajątkowej (krzywdy). W pełnieniu funkcji kompensacyjnej przez odpowiedzialność odszkodowawczą realizuje się zasada bezpieczeństwa obrotu prawnego, wywodzona w aspekcie konstytucyjnym z art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej¹⁴, a ograniczenie wysokości odszkodowania do rozmiaru szkody harmonizuje z konstytucyjną zasadą proporcjonalności (art. 31 ust. 3 Konstytucji RP). Zasady konstytucyjne wiążą nie tylko ustawodawcę. Mają też doniosłość w procesie wykładni i stosowania prawa. Zasada proporcjonalności – wyznaczająca ustawodawcy i organom władzy publicznej nieprzekraczalne granice ingerencji w chronione konstytucyjnie prawa i wolności¹⁵ – oddziałuje zatem także na sferę prawa prywatnego. Również więc w tej sferze, obejmującej stosunki prawne między podmiotami równorzędnymi, prawa i obowiązki nie mogą być kształtowane

⁹ Por. wyrok SN z 30.01.2004 r., I CK 131/03, OSNC 2004/2, poz. 40.

¹⁰ Np. w wyroku SN z 21.02.2020 r., I CSK 565/18, OSNC 2020/12, poz. 105.

¹¹ Uchwała SN (7) z 9.09.2008 r., III CZP 31/08, OSNC 2009/3, poz. 36.

¹² Zob. zdania odrębne do tej uchwały sędzi E. Skowrońskiej-Bocian i sędziego K. Zawady. Z piśmiennictwa w tej kwestii zob. w szczególności: A. Szpunar, *Zadośćuczynienie...*, s. 219–223; A. Mączyński, *Zadośćuczynienie...*, s. 243–244; J. Matys, *Model zadośćuczynienia...*, s. 158–160; M. Wałachowska [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. III, *Zobowiązania. Część ogólna (art. 353–534)*, red. M. Fras, M. Habdas, Warszawa 2018, komentarz do art. 448, pkt 11 i 12; A. Śmieja [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 6, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. A. Olejniczak, Warszawa 2023, s. 795; Z. Radwański, A. Olejniczak, J. Grykiel, *Zobowiązania...*, s. 289 i cytowane tam piśmiennictwo.

¹³ Por. wyrok SN z 11.06.2008 r., V CSK 8/08, „Monitor Prawniczy” 2008/14, s. 734.

¹⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze sprost. i zm.) – dalej Konstytucja RP.

¹⁵ Zob. w szczególności wyrok TK z 12.01.1999 r., P 2/98, OTK 1999/1, poz. 2.

w sposób arbitralnie preferujący jedną kategorię podmiotów kosztem innej¹⁶. Nie da się pogodzić z tą zasadą zasądzenie od osoby odpowiedzialnej za szkodę świadczenia pieniężnego w wysokości oderwanej od rozmiaru wyrządzonej szkody (niemajątkowej lub majątkowej) o funkcjach zasadniczo represyjnych i prewencyjnych. Wkraczałoby to w istocie w sposób nieuzasadniony w materię prawa karnego. Ukaranie sprawcy i prewencja to domena prawa karnego. Wymierzanie kary na podstawie tego prawa jest objęte monopolem państwa i następuje przy zachowaniu szczególnych gwarancji procesowych¹⁷.

Należy tu jednak odnotować jeszcze możliwość podzielenia doznanej krzywdy na dwie części i dochodzenia naprawienia jednej – realizując roszczenie o zapłatę zadośćuczynienia na rzecz pokrzywdzonego, a drugiej – realizując roszczenie o zapłatę odpowiedniej sumy na wskazany cel społeczny. Taka ewentualność, teoretycznie możliwa, nie narusza zasady, że wysokość zasądanego świadczenia powinna odpowiadać wysokości doznanej krzywdy, wydaje się jednak praktycznie nieracjonalna.

Przede wszystkim brak doniosłego interesu po stronie pokrzywdzonego do korzystania z takiej ewentualności¹⁸. Jeżeli bowiem zachodziłyby typowe okoliczności przemawiające za domaganiem się zapłaty na wskazany cel społeczny, to dotyczyłyby one całej kwoty odpowiadającej krzywdzie. Pokrzywdzony może – jak się wskazuje¹⁹ – nie chcieć zadośćuczynienia dla siebie zazwyczaj z dwóch przyczyn: dlatego, żeby nie narażać się na posądzenie o zamiar wzbogacenia się, lub dlatego, że otrzymanie zapłaty z tytułu zadośćuczynienia mogłoby być dla niego w danych okolicznościach niedogodne ze względów podatkowych.

Ponadto warto mieć na uwadze, że przeprowadzenie ustaleń dotyczących krzywdy i jej kompensaty w toku procesu samo z siebie jest już dość wymagające²⁰, zaś w kontekście podziału krzywdy na część kompensowaną zadośćuczynieniem oraz część kompensowaną zapłatą na wskazany cel społeczny stawałoby się jeszcze bardziej wymagające, a brak ważnych powodów, by to aprobować.

Samo danie w art. 24 § 1 *in fine* wyrazu zasadzie, że można dochodzić tylko alternatywnie: zadośćuczynienia albo zapłaty odpowiedniej sumy na wskazany cel społeczny, mogłoby więc być aprobowane, mimo że obowiązywanie takiej zasady nie powinno budzić wątpliwości przy prawidłowej wykładni już we wcześniejszym stanie prawnym. Podobnie, mogłoby być aprobowane wyrażenie normy o takiej samej treści w art. 448 § 1. Ale już nie

¹⁶ Por. M. Safjan [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2007, s. 269–270, 274–275, 288–289, 307. Zob. też wyrok TK z 27.05.2002 r., K 20/01, OTK-A 2002/3, poz. 34, w którym wyjaśniono, że zasada proporcjonalności odnosi się do: „ogółu sytuacji, w których państwo za pomocą stanowionego przez siebie prawa oddziałuje na pozycje osoby pozostającej pod jego władzą”.

¹⁷ W orzecznictwie sądowym szerzej na ten temat postanowienie SN z 11.10.2013 r., I CSK 697/12, OSNC 2014/1, poz. 9, z głosem S. Sołtysińskiego, *Ważny wyrok w sprawach stwierdzenia wykonalności części zagranicznego orzeczenia sądowego oraz pojęcia klauzuli porządku publicznego. Glosa do wyroku SN z 11.10.2013 r., I CSK 697/12*, „Polski Proces Cywilny” 2014/3, s. 413–421.

¹⁸ Odmienne M. Safjan [w:] *Kodeks cywilny*, t. I, *Komentarz (art. 1–449¹⁰)*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020, s. 1638–1639.

¹⁹ Por. A. Mączyński, *Zadośćuczynienie...*, s. 244.

²⁰ W celu zilustrowania tego można przytoczyć wyrok SN z 17.04.2015 r., III CSK 173/14, LEX nr 1745796.

sformułowanie art. 448 § 2 w sposób wskazujący na wyłączenie spod tej zasady przypadków objętych przepisami art. 445 § 1 i 2 oraz art. 446²¹. Przytoczone wyżej racje – przemawiające za możliwością dochodzenia alternatywnie tylko roszczenia o zadośćuczynienie albo tylko roszczenia o zapłatę odpowiedniej sumy na wskazany cel społeczny – są w pełni aktualne także w tych przypadkach. Kumulacja w nich wymienionych roszczeń, ze względu na taką samą, kompensacyjną funkcję każdego z nich, będzie więc mogła być uznana za dopuszczalną o tyle tylko, o ile w ramach żądania zapłaty zadośćuczynienia i żądania zapłaty odpowiedniej sumy na wskazany cel społeczny będą dochodzone kwoty stanowiące naprawienie części krzywdy łącznie niewykraczające poza rozmiar całej krzywdy²¹. W takim ujęciu kumulacja wymienionych roszczeń nie ma jednak, jak wyżej wyjaśniono, praktycznej doniosłości. Praktyczną doniosłość we wskazanych w art. 448 § 2 przypadkach objętych art. 445 § 1 i 2 oraz art. 446² może mieć jedynie dochodzenie alternatywnie roszczenia o zapłatę określonej sumy w granicach doznanej krzywdy tytułem zadośćuczynienia albo roszczenia o zapłatę określonej sumy w granicach doznanej krzywdy na wskazany cel społeczny. Tylko taka wykładnia przepisu art. 448 § 2 jak przedstawiona wyżej ma praktyczny wymiar i jest do pogodzenia z kompensacyjną funkcją obu roszczeń i nie narusza powoływanej wcześniej konstytucyjnej zasady proporcjonalności.

Równie krytycznie należy ocenić nieobjęcie przez ustawodawcę możliwością zasądzenia stosownej sumy na wskazany cel społeczny przypadków objętych art. 446 § 4. Nie ma żadnych racji, które by to uzasadniały. We wszystkich tych przypadkach, w których może być przyznane zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę, powinna istnieć również możliwość żądania alternatywnie zasądzenia odpowiedniej sumy na wskazany cel społeczny.

Właściwym uregulowaniem zagadnień relacji między zapłatą zadośćuczynienia na rzecz pokrzywdzonego a żądaniem zapłaty odpowiedniej sumy na wskazany przez pokrzywdzonego cel społeczny – które, jak można sądzić, chciano rozwiązać przez zamianę spójnika „lub” na „albo” w art. 24 § 1 *in fine* i art. 448 § 1 oraz dodanie § 2 w art. 448 – byłoby zastrzeżenie w poszczególnych przepisach, tj. w art. 445 § 1, art. 446 § 4, art. 446² i art. 448 § 1, możliwości przyznania zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę albo zasądzenia zapłaty odpowiedniej sumy na wskazany cel społeczny. Jasno wyrażałoby to dopuszczalność obu wymienionych środków we wszystkich tych przypadkach i ich kompensacyjną funkcję oraz że można skorzystać tylko z jednego z nich. A można byłoby nawet pójść jeszcze dalej i zrezygnować z odrębności zadośćuczynienia na rzecz pokrzywdzonego w stosunku do zapłaty na wskazany przez niego cel społeczny – wobec jednakowej funkcji obu tych środków – i wzorem art. 165 § 1 oraz art. 166 k.z. objąć w Kodeksie cywilnym w przepisach art. 445 § 1, art. 446 § 4, art. 446² i art. 448 § 1 pojęciem zadośćuczynienia zarówno kwotę przyznaną pokrzywdzonemu, jak i kwotę zasądzoną na wskazany przez niego cel społeczny (przyznaną wskazanej przez niego instytucji)²². Przejawiałoby się to w zastrzeżeniu, że

²¹ Por.: T. Nowakowski, K. Szpyt, *O nowelizacji...*, s. 144; R. Strugała [w:] *Kodeks...*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, komentarz do art. 445, nb 2, art. 448, nb 4; P. Sobolewski [w:] *Kodeks...*, red. W. Borysiak, komentarz do art. 448, pkt 17; P. Zielonka, *Zadośćuczynienie...*, rozdz. II, § 5, s. 22.

²² Por. A. Mączyński, *Zadośćuczynienie...*, s. 245.

tytułem zadośćuczynienia może być przyznana odpowiednia suma pokrzywdzonemu albo na wskazany przez niego cel społeczny (wskazanej przez niego instytucji).

Artykuł 448 § 2 stworzył jeszcze jeden problem, jaki nie mógłby powstać przy właściwym we wskazany sposób uregulowaniu zagadnień relacji między zapłatą zadośćuczynienia na rzecz pokrzywdzonego a żądaniem zapłaty odpowiedniej sumy na wskazany przez pokrzywdzonego cel społeczny. Wyrażany jest mianowicie pogląd, że odwołanie się w art. 448 § 2 do naruszenia dobra osobistego w przypadkach określonych w art. 446² przesądziło o „uczynieniu” dobrem osobistym wymienionej w art. 446² więzi rodzinnej, a nawet szerszej – w ogóle więzi rodzinnej²³; że doszło więc do niejako „dopisania” więzi rodzinnej w węższym lub szerszym zakresie do zawartego w art. 23 katalogu dóbr osobistych. Trudno się jednak z tym zgodzić. Nie można bowiem zapominać o tym, że do odwołania się w art. 448 § 2 do naruszenia „dóbr osobistych” w przypadkach objętych przepisami art. 445 § 1 i 2 oraz art. 446² doszło, choć w żadnym z tych przepisów termin „dobra osobiste” nie został użyty. W art. 445 § 1 i 2 nie użyto tego terminu, wzorem art. 165 k.z. i pozostającego z nim w związku art. 166 k.z. Twórcom Kodeksu zobowiązań chodziło o to: „aby przez zbyt ogólne sformułowanie nie umożliwiać roszczeń w przypadkach wątpliwych, co dawałoby asumpt do procesów, oraz aby uniknąć bądź co bądź niezupełnie jasnego wyrażenia: stosunki osobiste lub prawa osobiste”²⁴. Zadośćuczynienie moralne powinno się przyznawać: „w szczególnych przypadkach, w których zarówno można przyjąć z wielkim prawdopodobieństwem, że dana osoba krzywdę odczuła, jak też można określić sposób zadośćuczynienia, zdatny do spełnienia tej funkcji”²⁵. Obecnie wprowadzie nie budzi wątpliwości, że wartości chronione w art. 445 § 1 i 2 są dobrami osobistymi, ale kwalifikacja jako dobra osobistego przedmiotu ochrony w przypadkach objętych art. 446² była w chwili ustanowienia tego przepisu wysoce sporna. Dlatego nienawiązanie w art. 446² do pojęcia dobra osobistego w odniesieniu do więzi rodzinnej, o której mowa w tym przepisie, mimo silnego we wcześniejszym orzecznictwie nurtu uznającego tę więź, na potrzeby zastosowania art. 448, za dobro osobiste²⁶, dowodziło pójścia tą samą drogą, co droga, którą ustawodawca wybrał wzorem art. 157 § 3, art. 165 i art. 166 k.z. przy formułowaniu w Kodeksie cywilnym najpierw art. 445 § 1 i 2, a później art. 446 § 4, chcąc przez to zapobiec pojęciowym sporom w odniesieniu do przedmiotu dokonanej regulacji²⁷, tj. drogą opartą na założeniu, że w regulacji zadośćuczynienia pieniężnego za krzywdę zasadnicze znaczenie mają: powiązanie przyznania zadośćuczynienia pieniężnego z niewątpliwą krzywdą, wskazanie

²³ Zob. w szczególności: T. Nowakowski, K. Szpyt, *O nowelizacji...*, *passim*; P. Zielonka, *Zadośćuczynienie...*, rozdz. III, § 2, pkt I, s. 5, rozdz. III, § 7, s. 57, rozdz. IV, § 2, pkt I, s. 3 i pkt II, s. 5, rozdz. IV, § 7, s. 31; R. Strugała [w:] *Kodeks...*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, komentarz do art. 446², nb 5; wyrok SN z 2.07.2025 r., II CSKP 920/23, OSNC 2025/12, poz. 114.

²⁴ R. Longchamps de Berier, *Uzasadnienie kodeksu zobowiązań*, Warszawa 1934, s. 245.

²⁵ R. Longchamps de Berier, *Uzasadnienie...*, s. 229–230.

²⁶ Zob. w szczególności uchwały SN (7) z 27.03.2018 r.: III CZP 36/17, OSNC 2018/11, poz. 103; III CZP 60/17, OSNC 2018/9, poz. 83; III CZP 69/17, OSNC 2018/11, poz. 104.

²⁷ Zob. Sejm VI kadencji, druk nr 81 z 6.11.2007 r. (co do art. 446 § 4) i Sejm VIII kadencji, druk nr 1125 z 21.04.2021 r. (co do art. 446²).

przypadków, w których z wielkim prawdopodobieństwem można przyjąć doznanie krzywdy, i opis takich przypadków w oderwaniu od ogólnych założeń ochrony dóbr osobistych²⁸.

To zaś sprzeciwia się przyjęciu, aby w art. 448 § 2, gdy w nim mowa o naruszeniu dóbr osobistych w kontekście art. 445 § 1 i 2 oraz art. 446², mogło chodzić o coś więcej niż tylko o samo odwołanie się do przypadków objętych tymi przypisami w ujęciu, jakie im same te przepisy nadają, na potrzeby przyznania w nich możliwości dochodzenia przez pokrzywdzonego nie tylko zadośćuczynienia pieniężnego dla siebie, ale i zapłaty odpowiedniej sumy na wskazany cel społeczny. Artykuł 446², jak wiadomo, nie uzależnia zasądzenia zadośćuczynienia od uznania więzi, o jakiej mowa w tym przepisie, za dobro osobiste; to, czy można ją tak kwalifikować, jest tu bez znaczenia. Dlaczego więc miałyby być inaczej po dodaniu przez art. 448 § 2 możliwości dochodzenia w przypadkach objętych art. 446² zapłaty odpowiedniej sumy na wskazany cel społeczny? Sensu regulacji zamieszczonej w art. 448 § 2 można się więc dopatrywać tylko w samym dodaniu takiej możliwości w przypadkach objętych hipotezami norm art. 445 § 1 i 2 oraz art. 446², a nie w zamiarze uznania więzi rodzinnej, o jaką chodzi w przypadkach objętych hipotezą normy art. 446², za dobro osobiste – bo ku temu nie ma przesłanek. Przepis art. 448 § 2 z punktu widzenia możliwości uznania za dobro osobiste pozostaje bez znaczenia w odniesieniu zarówno do wartości chronionych przez art. 445 § 1 i 2, jak i więzi rodzinnych, o jakich mowa w art. 446². Pierwsze są dobrami osobistymi nie ze względu na to, że tak zostały nazwane w art. 448 § 2, lecz dlatego, że ma do nich zastosowanie art. 23, drugie zaś nie są nimi, choć tak zostały nazwane w art. 448 § 2, bo art. 23 nie ma do nich zastosowania.

Dominujący pogląd ujmuje dobra osobiste jako społecznie uznane, obiektywne wartości niemajątkowe, przynależne indywidualnie człowiekowi, związane z jego osobowością, integralnością fizyczną i psychiczną, niezależne od jego woli, którym odpowiadają prawa podmiotowe bezwzględne; z praw tych wypływają roszczenia o charakterze zakazowym (art. 24 § 1). Innymi zaś niż te roszczenia środkami prawnymi dobra osobiste są chronione tylko w przypadkach przewidzianych w ustawie (art. 24 § 2 i 3). Kategoria dóbr osobistych w świetle tego dominującego na gruncie Kodeksu cywilnego poglądu nie obejmuje więc więzi interpersonalnych, którym brak cechy indywidualnej wartości immanentnej istocie ludzkiej, niezależnej od woli człowieka²⁹. Próby podważenia tego ostatniego twierdzenia, odwołujące się do statusu człowieka jako rodzica, dziecka lub małżonka, do jego samo-realizacji w tych rolach, do potrzeby pozostawania w więzi z drugim człowiekiem³⁰ – nie

²⁸ W tym kontekście wniosek, że art. 446 § 4 na podobieństwo art. 445 § 1 i 2 dotyczy dobra osobistego, sformułowany w uzasadnieniu wyroku SN z 13.04.2023 r., II CSKP 991/22, LEX nr 3576094, należy uznać za dowolny.

²⁹ Por.: T. Grzeszak, *Dobro osobiste jako dobro zindywidualizowane*, „Przegląd Sądowy” 2018/4, w szczególności: s. 9, 13, 20–25, 31–40; Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2023, s. 170, 183; E. Bagińska [w:] *Zobowiązania...*, red. P. Machnikowski, komentarz do art. 448, nb 30–31, 34; P. Machnikowski, *Prawo cywilne. Część ogólna*, Warszawa 2025, s. 362–366, 368–370; P. Zielonka, *Zadośćuczynienie...*, rozdz. III, § 2, pkt I (s. 2–4).

³⁰ Zob. w szczególności powołany wyżej wyrok SN z 13.04.2023 r., II CSKP 991/22, oraz R. Strugała, *W oczekiwaniu na uchwałę połączonych izb SN, czyli o podstawach prawnych i granicach ochrony dobra osobistego w postaci „więzi rodzinnej”*, „Monitor Prawniczy” 2021/1, *passim*.

negując samej doniosłości tych ról i potrzeby więzi z innymi w życiu człowieka jako istoty społecznej oraz potrzeby ochrony wskazywanych ról i więzi w niektórych sytuacjach środkami prawnymi, choć niekoniecznie w reżimie ochrony dóbr osobistych, ani zadośćuczynienia za szkodę niemajątkową – nie przekonują. Twierdzenie, że dobrem osobistym nie jest sama relacja z bliskim, tylko status związany z tą relacją, nie zmienia tego, że status ów wyznacza ta relacja. I przy tym ona, jak wynika z regulacji zawartych w art. 446 § 4 i art. 446², ma zasadniczy wpływ na potrzebę i zakres udzielanej ochrony pozostającym w tej relacji osobom w określonych sytuacjach przez przyznanie zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę.

Poglądy, że przez ustanowienie art. 448 § 2 doszło do uznania więzi rodzinnej za dobro osobiste, są więc nietrafne, a zatem nietrafne są także czerpane stąd, jak i z treści samego art. 446², a nawet art. 446 § 4 argumenty na rzecz rozszerzania kategorii dóbr osobistych w celu uzyskania na podstawie art. 448 § 1 zadośćuczynienia pieniężnego za naruszenie niemal każdego wyłonięnego w „twórczym” procesie interpretacyjnym interesu – zwłaszcza o cechach więzi z kimś lub czymś – po nazwaniu go dobrem osobistym³¹.

I jeszcze jedna uwaga w tym kontekście. O ile ustawodawca miałby oczywiście moc dopisania więzi rodzinnej do listy dóbr wymienionych w art. 23, o tyle nie miałby mocy do nadania więzi rodzinnej cech dobra osobistego w znaczeniu przyjmowanym przez dominujący pogląd w odniesieniu do dóbr wymienionych w art. 23. Nawet więc nazwana dobrem osobistym przez ustawodawcę więź rodzinna nie mieściłaby się w pojęciu dobra osobistego ukształtowanym na gruncie art. 23. Byłoby zaś dobrze, aby ważne i ugruntowane pojęcia prawa cywilnego pozostawały w miarę stabilne i nie były przedmiotem nieprzemyślanych działań legislacyjnych.

Abstract

An ill-conceived amendment to the Polish Civil Code (Article 24 § 1 and Article 448)

Professor Kazimierz Zawada – retired judge of the Civil Chamber
of the Supreme Court, Poland
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0455-5882>

The Act amending the Civil Code and certain other acts of 28 July 2023 (Journal of Laws, item 1615) amended Article 24 § 1 and Article 448 of the Polish Civil Code, among

³¹ Co do poruszanych tu zagadnień zob.: E. Bagińska, M. Wałachowska, *Nadużycie prawa podmiotowego a dochodzenie roszczenia o zadośćuczynienie pieniężne z tytułu śmierci osoby bliskiej*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2014/1, s. 17–18; E. Bagińska [w:] *Zobowiązania...*, red. P. Machnikowski, komentarz do art. 446, nb 62; art. 446², nb 9–12, 20, 27, 47, art. 448, nb 16, 21, 24–26, 32–35; zdania odrębne sędziów J. Gudowskiego i K. Zawady do uchwał SN (7) z 27.03.2018 r.: III CZP 36/17, OSNC 2018/11, poz. 103; III CZP 60/17, OSNC 2018/9, poz. 83; III CZP 69/17, OSNC 2018/11, poz. 104.

others. These changes apply to the relationship between an injured party's claim for monetary compensation for injury suffered to be paid to that injured party and their demand for the payment of an appropriate sum to a charity of their choosing, in situations where the premises for both claims are satisfied. The article presents a critical assessment of the amendments, concluding that the correct way to regulate the relationship between these two claims would be to stipulate the ability to either award monetary compensation for injury suffered or order the payment of an appropriate sum to a designated charity in Article 445 § 1, Article 446 § 4 Article 446² and Article 448 § 1 of the Polish Civil Code. This would clearly express the admissibility of both of these claims in all such cases, their compensatory function and the fact that only one of them may be pursued. The article also contests the view that the enactment of Article 448 § 2 of the Polish Civil Code boiled down to recognizing that the family bond referred to in Article 446² of the Polish Civil Code is a personal right.

Keywords: monetary compensation, appropriate sum for a specified charity

Bibliografia / References

- Bagińska E. [w:] *Zobowiązania*, t. II, *Część ogólna. Komentarz*, red. P. Machnikowski, Legalis 2024.
- Bagińska E., Wałachowska M., *Nadużycie prawa podmiotowego a dochodzenie roszczenia o zadośćuczynienie pieniężne z tytułu śmierci osoby bliskiej*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2014/1.
- Grzeszak T., *Dobro osobiste jako dobro zindywidualizowane*, „Przegląd Sądowy” 2018/4.
- Kordasiewicz B., *Jednostka wobec środków masowego przekazu*, Wrocław 1991.
- Longchamps de Berier R., *Uzasadnienie kodeksu zobowiązań*, Warszawa 1934.
- Machnikowski P., *Prawo cywilne. Część ogólna*, Warszawa 2025.
- Matys J., *Model zadośćuczynienia pieniężnego z tytułu szkody niemajątkowej w kodeksie cywilnym*, Warszawa 2010.
- Mączyński A., *Zadośćuczynienie pieniężne za krzywdę spowodowaną naruszeniem dobra osobistego. Geneza, charakterystyka i ocena obowiązującej regulacji* [w:] *Odpowiedzialność cywilna*, red. M. Pyziak-Szafnicka, Kraków 2004.
- Nowakowski T., Szpyt K., *O nowelizacji Kodeksu cywilnego w zakresie ochrony dóbr osobistych – uwagi krytyczne*, „Przegląd Sądowy” 2025/7–8.
- Radwański Z., Olejniczak A., *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2023.
- Radwański Z., Olejniczak A., Grykiel J., *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 2024.
- Safjan M. [w:] *Kodeks cywilny*, t. I, *Komentarz (art. 1–449¹⁰)*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020.
- Safjan M. [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2007.
- Sobolewski P. [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. W. Borysiak, Legalis 2026.
- Sołtysiński S., *Ważny wyrok w sprawach stwierdzenia wykonalności części zagranicznego orzeczenia sądowego oraz pojęcia klauzuli porządku publicznego. Glosa do wyroku SN z 11.10.2013 r., I CSK 697/12*, „Polski Proces Cywilny” 2014/3.
- Strugała R., *W oczekiwaniu na uchwałę połączonych izb SN, czyli o podstawach prawnych i granicach ochrony dobra osobistego w postaci „więzi rodzinnej”*, „Monitor Prawniczy” 2021/1.
- Strugała R. [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2025.
- Szpunar A., *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Bydgoszcz 1999.

- Śmieja A. [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 6, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. A. Olejniczak, Warszawa 2023.
- Wałachowska M. [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. III, *Zobowiązania. Część ogólna (art. 353–534)*, red. M. Fras, M. Hadas, Warszawa 2018.
- Zielonka P., *Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę (art. 445 § 1, art. 446 § 4 oraz art. 446² KC)*, Legalis 2026.